

В. М. Медведєва, науковий співробітник відділу
оперативної інформації
Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського НАН України,
канд. іст. наук., м. Київ

Інформаційні продукти як результат виробничої діяльності сучасних бібліотек

Стаття присвячена розкриттю ролі бібліотеки як складного виробничого комплексу, діяльність якого спрямована на створення «нового знання». Аналізуються особливості бібліотечного виробництва. Розглядаються основні етапи створення інформаційного продукту як результату виробничої діяльності сучасних бібліотек та трансформації його в інформаційно-аналітичний.

Ключові слова: бібліотеки, інформаційний ресурс, інформаційно-аналітичні служби.

Медведєва В. Н. Информационные продукты как результат производственной деятельности современных библиотек.

Статья посвящена раскрытию роли библиотеки как сложного производственного комплекса, деятельность которого направлена на создание «нового знания». Анализируются особенности библиотечного производства. Рассматриваются основные этапы создания информационного продукта как результата производственной деятельности современных библиотек и трансформации его в информационно-аналитический.

Ключевые слова: библиотеки, информационный ресурс, информационно-аналитические службы.

Medvedeva V. M. Information products as a result of industrial activities of modern libraries.

The article is devoted to reveal the role of the library as a sophisticated manufacturing facility, which aims at the creation of "new knowledge". The features of library production. The basic steps for creating an information product as a result of the production activity of modern libraries and transforming it into information-analytical.

Keywords: libraries, information resource, information - analytical services.

Процеси всеохоплюючої інформатизації перетворюють виробництво і використання інформації на головну рушійну силу соціально-економічного та соціально-культурного прогресу. Бібліотека як середовище концентрації інформаційних ресурсів, накопиченої пам'яті людства, місце пошуку знань повинна зайняти свою нішу у виробничій системі людства, стати потужним інформаційним терміналом, діяльність якого буде спрямована на створення

«нового знання», реалізованого через виробництво специфічного інтелектуального продукту.

Важливим напрямом вдосконалення суспільних механізмів, пов'язаних із процесом еволюції управління інформаційними ресурсами, забезпеченням доступу до них все більш широкого кола представників різних соціальних груп населення, є розвиток на сучасній технологічній основі бібліотечної діяльності. Цей розвиток уже в найближчій перспективі має забезпечити якісно нову суспільну систему використання інформаційних ресурсів. Продуктивним для дослідження цих процесів став соціокультурний підхід, широко представлений в роботах українських та російських дослідників Р. С. Мотульського, А. А. Соляник, К. В. Вигурського, Л. П. Шрайберга, І. О. Давидової та ін.

За умов інформатизації сучасне суспільство потребує змін та активізації інформаційного ресурсу бібліотек, наближення його до потреб і сподівань користувачів, різних соціальних груп і структур. Ці процеси бібліотека здійснює через інтенсифікацію бібліотечно-інформаційного виробництва. «Бібліотечна діяльність, яка завжди вважалася лише галуззю культури, нині формується як виробнича галузь, що на етапі формування інформаційного суспільства виконує виробничі, культурні, виховні і освітні функції» [1].

Бібліотека як і будь-яка виробнича галузь має складну інфраструктуру. З одного боку, вона розглядається як одна з галузей інформаційної індустрії, що пов'язана з поліграфічною промисловістю, сферою книжкової торгівлі, комп'ютерними мережами, системою телекомунікацій, мережею Інтернет, виробниками комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, а з іншого – сама формується як виробнича галузь, що має складний виробничий комплекс, який об'єднує інформаційні ресурси, що надходять на вхід системи; безпосередньо виробничий процес, який дає змогу перетворювати інформаційний ресурс у нову якість; інформаційні продукти та послуги, що є результатом функціонування системи; кадровий ресурс, що бере участь у виробництві продуктів і послуг.

Використовуючи в процесі виробництва всі компоненти внутрішньої інфраструктури: наявні інформаційні, матеріально-технічні, кадрові ресурси, бібліотека в результаті створює інформаційний продукт або послуги з новими якостями, яких кожен окремих використовуваний ресурс не має. У такий спосіб вона стає активним виробником «нового знання», базою для створення специфічних інтелектуальних продуктів.

Основою для створення інформаційних продуктів і послуг є інформація. Інформація нині стає дедалі важливішим економічним, політичним та соціальним ресурсом людства. Від її якісного наповнення залежать споживацькі властивості створюваного на її базі продукту, конкурентоспроможність та попит на нього з боку користувачів, бо властивості, які притаманні інформації, проявляються в готовій продукції.

Існування сучасної бібліотеки в ринкових умовах вносить корективи до розуміння інформаційної продукції та послуг. Інформація починає розглядатися як товар.

За словами І. О. Давидової [2], на сьогодні існує три основних версії до визначення інформації як товару. Перша версія ґрунтується на тому, що інформація є товаром, який можна збирати й опрацьовувати, заздалегідь передавати певному колу споживачів, поширювати в інформаційному просторі. Інформацію можна продавати, обмінювати чи навіть викрадати.

За другою версією інформація не є матеріальною категорією. Отже, її не можна продати, а продажу підлягає тільки право на її використання. Інформація не призначається для обміну через купівлю-продаж, тому не має визначальної ознаки товару. За третьою версією, інформація як товар розглядається тільки з певними обмовками. Інформація може мати як товарні, так і нетоварні властивості залежно від форми надання самої інформації, системи суспільних відносин і умов, за якої вона створюється й використовується.

Інформація має такі якісні характеристики товару як форма надання, оперативність, інформативність, орієнтація на користувача. Враховуючи це, до інформації висувається ряд вимог:

- достовірність: тобто використовувані джерела надійні, перевірені і пройшли якісний відбір;
- точність: відповідність інформаційній потребі;
- повнота і достатність: повнота інформації в кожному конкретному випадку визначається хронологічними, мовними, географічними, типовими та іншими межами відбору;
- актуальність: оперативність, новизна.

Створена на базі інформації продукція може виступати і товаром, і послугою одночасно. Поняття «товар» (продукт) і «послуга» визначається науковцями ідентично як дія, що приносить користь іншому, або як робота, яка виконується для задоволення чийось потреб, тобто певна доцільна діяльність, яка існує у формі корисного ефекту праці – товару, продукту. Таким чином підкреслюється, що основою послуги повинно бути задоволення потреб через корисний ефект праці, а, як відомо, він є умовою будь-якої виробничої діяльності [3].

При цьому один і той же інформаційний продукт може бути основою для реалізації цілого ряду інформаційних послуг. Наприклад, великими сервісними можливостями наділені бази даних: на їх основі здійснюється підготовка й видача сигнальної інформації про нові надходження, ретроспективний пошук і видача інформації на одноразові запити користувачів у дистанційному режимі, видача роздруківок результатів пошуку за базами даних, замовлення копій та ін.

При підготовці інформаційних послуг актуальності набувають процеси пошуку і розповсюдження інформації; визначення інформаційних потреб; надання інформації; оцінювання якості наданої інформації споживачем. Це особливо стає важливим при користуванні електронним інформаційним ресурсом. При створенні інформаційних продуктів увага приділяється

процесам збору і обробки вихідної інформації, організації інформаційних масивів, а також зберіганню інформації.

Однак, для забезпечення більшої ефективності в обслуговуванні сучасних користувачів стає необхідним поєднання цих двох видів інформаційного сервісу, так як принцип якості в діяльності бібліотеки істотно впливає на її імідж як виробника інформаційних продуктів і послуг, а також установи та інституту суспільства, що змінює ставлення до пропонованих продуктів і послуг як пересічних громадян, так і владних структур.

Як справедливо стверджує І. О. Давидова [4], люди є головною продуктивною силою виробництва, під час якого вони для спільної діяльності вступають у виробничі відносини, що охоплюють різні стадії процесу відтворення інформаційного продукту – виробництво, розподіл, обмін, споживання.

Як предмет праці вона виділяє інформаційний ресурс, що має такі форми перетворення як: вихідна, проміжна, кінцева.

Згідно з ними, інформаційний ресурс стає сировиною, що під впливом інтелектуальної людської діяльності змінює форму, перетворюючись на «нове знання» – інтелектуальний продукт. Проміжна форма полягає в проходженні однієї або декількох стадій виробничого процесу – інформаційний ресурс виділяють і спрямовують на подальше опрацювання, використовують для виробництва кінцевого продукту. Кінцева форма інформаційного ресурсу є готовою продукцією – інформаційні продукти, які можуть використовуватися для подальшого виробництва інших продуктів, послуг, «нового знання» або для особистого використання.

Очевидно, що інформаційний ресурс у процесі переробки стає інформаційним продуктом, що пропонується користувачам як товар або послуга на інформаційному ринку.

Сьогодні інформатизація суспільства, активне конкурентне середовище змушують сучасну бібліотеку активно розширювати спектр інформаційних

продуктів і послуг, пов'язувати своє призначення з забезпеченням користувачів будь-якою документною інформацією, необмеженою бібліотечними фондами.

Інформаційні послуги сучасних бібліотек характеризуються широкими пошуковими можливостями, комфортними умовами надання інформації й різноманітними режимами доступу, включаючи дистантний.

Створення «нового знання» характеризує, зокрема, й діяльність Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ, яка безпосередньо включена в процес бібліотечного виробництва інформаційних продуктів і послуг, і сама є самостійним виробничим комплексом, який у процесі створення інформаційних продуктів і послуг об'єднує інформаційний ресурс, кадровий ресурс і безпосередньо виробничий процес.

Перспектива виробничої діяльності Служби обумовлюється опорою на вже напрацьовані значні обсяги інформації, що зосереджені в фондах бібліотек, та доступом до масивів електронної інформації, що продукується в усьому світі, і зростаючими можливостями в управлінні ними. Також практика діяльності СІАЗ дає змогу вдосконалювати інформаційні продукти, що базуються на опрацюванні вказаних джерел. Такі продукти, затребувані різними категоріями користувачів, і є, по суті, формою ефективного введення в обіг потрібних суспільству масивів інформації. Діяльність Служби спрямована на забезпечення інформаційних потреб користувачів не тільки бібліотеки, а цілого ряду замовників, що представлені управлінськими, політичними та бізнес-економічними структурами.

До управлінських структур необхідно віднести насамперед керівників всіх рангів. Тематичний діапазон інформаційних потреб управлінських структур вирізняється широтою, при цьому чим вище ранг керівника, тим багатоаспектніші його інформаційні потреби. Ці потреби досить динамічні, відрізняються значною практичною спрямованістю. Разом з тим необхідність прийняття оптимальних рішень потребує від управлінських структур

теоретичних знань у багатьох сферах діяльності, у першу чергу із соціально-економічних, що враховують такі проблеми як багаторівнева економіка, підприємництво, податкова політика, соціальний захист малозабезпечених верств населення та ін. Особливостями запитів користувачів даної структури є орієнтованість на довготривалій і оперативний аналіз роботи різних галузей народного господарства; інформаційно-аналітичний моніторинг соціально-політичної ситуації; аналіз роботи органів виконавчої влади, підготовку аналітичних оглядів стосовно соціально-економічної ситуації в країні та регіонах; узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду територіального управління.

Бізнес-економічні структури у своїх інформаційних запитах більш зорієнтовані на фактографічну інформацію, а також на використання повнотекстових баз даних. Від представників першої структури їх відрізняють підвищені вимоги до аналітичної, готової до використання інформації. Аналітична складова запитів цієї групи споживачів пов'язана з аналізом ситуації на ринках, прогнозами економічного розвитку та ін.

Служба займається підготовкою матеріалів, орієнтованих безпосередньо на задоволення інформаційно-аналітичних запитів і потреб органів державної влади та місцевого самоврядування. Характерною особливістю інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ є широка база посилок, що орієнтує користувача в масивах наявної інформації.

Використання фондів НБУВ дає змогу співробітникам СІАЗ визначати місце нової інформації в загальному інформаційному полі, класифікувати її та ефективно використовувати для створення синтезованих інформаційних продуктів, які максимально задовольняють інформаційні потреби користувачів.

Наприклад, оглядово-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі» присвячений висвітленню та аналізу найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній та соціальних сферах,

проблемам ефективності державотворчого процесу в Україні. Значна його частина базується на матеріалах з регіональної проблематики.

Серед пріоритетних тем, які розглядаються в цьому журналі, можна назвати такі, як діяльність різних гілок влади та суспільна реакція на неї; діяльність політичних партій та громадських організацій у контексті перебігу основних подій суспільно-політичного життя; ситуація в регіонах України; питання розвитку соціально-економічної сфери; взаємовідносини з ЄС, Росією, СНД та інші актуальні події політичного життя України.

Замовники інформації СІАЗ у центральних органах державної влади за допомогою журналу мають можливість одержати оперативно й систематично оновлювану інформацію про перебіг суспільних перетворень на місцях, про оцінку громадською думкою діяльності місцевих органів державної влади тощо.

Безперечно, що поширення прогностичної інформації сприяє гармонізації суспільного життя, більш ефективній діяльності управлінських структур. Тому одним з напрямів роботи СІАЗ є підготовка інформаційно-аналітичних продуктів «на випередження». Ідеться про підготовку експертних оцінок, аналітичних довідок та прогнозів з тих проблем, які вже найближчим часом можуть стати ключовими. Наприклад, у інформаційно-аналітичному бюлетені «Прогнози» висвітлювалися як ситуація в цілому (тобто прогнозування її перспективного розвитку, наукові рекомендації щодо вирішення проблем), так і розгляд зустрічних процесів прийняття рішень відповідними структурами (зокрема, органами державної влади), реалізації цих рішень та ефективності їх дії.

Для керівників та їх референтів на базі моніторингу оперативної інформації електронних видань СІАЗ готує бюлетень «Резонанс». Бюлетень висвітлює діяльність органів виконавчої, законодавчої та судової влади, місцевого самоврядування. У стислій формі аналізуються актуальні питання міжнародного співробітництва й суспільно-політичного життя, економічний стан та правові відносини в Україні.

Внеском СІАЗ у вдосконалення зв'язків органів державної влади з громадськістю у сфері вдосконалення правових відносин у різних сферах суспільного життя є видання спільно із Секретаріатом Кабінету Міністрів інформаційно-довідкового бюлетеня «Влада для громадян». Слід зазначити, що матеріали різних тематичних випусків цього бюлетеня для широкого поширення виставлялися на сайтах органів державної влади всіх рівнів.

Реферативний бюлетень матеріалів ЗМІ, у якому висвітлюються проблеми підвищення ефективності наукової діяльності, проблеми реформування української науки, подається інформація про здобутки вітчизняної науки та висвітлюється досвід розвитку наукових досліджень за кордоном, називається «Шляхи розвитку української науки».

Певним внеском у теоретичне осмислення процесу інформатизації в Україні став журнал «Проблеми інформатизації». На базі моніторингу оперативної інформації електронних видань і блогосфери висвітлюються такі основні теми журналу: офіційна інформація, відгуки офіційних осіб; інформаційні технології; інформаційний суверенітет; розвиток соціальних інформаційних комунікацій; глобальні інформаційні впливи; організація захисту інформаційних ресурсів; проблеми інфосфери в соціологічному вимірі [5].

Поглиблене аналітичне опрацювання інформації, що межує з науково-інформаційним дослідженням, є однією з перспективних тенденцій збільшення асортименту інформаційно-аналітичних продуктів (аналітичних довідок, оглядів, проблемних доповідей, реферативних перекладів, звітів про проведені дослідження, інформаційних бюлетенів, реферативних журналів).

Головним напрямом у виробництві інформаційних продуктів і послуг стає їх спрямованість на задоволення інформаційних потреб кожного індивіда. Щоб досягти цієї мети необхідно розширювати асортимент інформаційних продуктів і послуг, що у свою чергу зумовлює можливість вибору тих інформаційних продуктів і послуг, які найбільшою мірою

відповідають потребам, фінансовим ресурсам і звичкам сучасного користувача.

Список використаної літератури

1. Давидова І. О. Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури держави [Текст] / І. О. Давидова // Вісн. Книж. палати. – 2005. – № 6. – С. 19–22.
2. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві [Текст] : моногр. – Х. : ХДАК, 2005. – 295 с.
3. Медведєва В. М., Міщенко Г. Г. Інформаційний бізнес у сфері освіти, культури і мистецтва [Текст] / В. М. Медведєва, Г. Г. Міщенко. – К. : КНУКіМ, 2000. – 96 с.
4. Давидова І. О. Погляд на бібліотеку як систему виробництва інформаційних продуктів та послуг [Текст] / І. О. Давидова // Вісн. Книж. палати. – 2005. – № 4. – С. 18–20.
5. Розвиток інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у процесі демократичних перетворень українського суспільства / НАН України ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського / В. М. Горovий, Т. Ю. Гранчак, Л. А. Чуприна [та ін.]. – К., 2009. – 64 с.